

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 4

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Київ 2002

УДК 316.6(048);159.92
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М43

Редакційна колегія

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор
Дробноход М. І., д-р геол.-мінерал. наук, проф. — заступник головного редактора
Бовтрук А. П., канд. іст. наук, проф. — заступник головного редактора
Марусева О. А. — відповідальний секретар

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Титова Н. А., д-р екон. наук, проф., Куценко В. І., д-р екон. наук, проф., Осокіна В. В., канд. екон. наук, проф., Онищенко В. П., д-р екон. наук, проф.

Психологічні науки

Максименко С. Д., д-р психол. наук, проф., акад. АПН, Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Коломінський Н. Л., канд. психол. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф., Бурлачук Л. Ф., д-р психол. наук, проф., чл.-кор. АПН

Соціологічні науки

Судаков В. І., д-р соціол. наук, проф., Ручка А. О., д-р філос. наук, проф., Шкляр Л. Є., д-р політ. наук, проф., Пилипенко В. Є., д-р соціол. наук, проф., Танченко В. В., д-р філос. наук, проф.

Політичні науки

Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бебик В. М., д-р політ. наук, проф., Горбатенко В. П., д-р політ. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Юридичні науки

Мироненко Н. М., д-р юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Скрипнюк О. В., д-р юрид. наук, проф., Калужний Р. А., д-р юрид. наук, проф., Бабкін В. Д., д-р юрид. наук, проф.

Менеджмент

Федулова Л. І., д-р екон. наук, проф., Гаєвський Б. А., д-р філос. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Воротіна Л. І., д-р екон. наук, проф.

Рекомендовано Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 2 від 26.02.02)

М43 **Наукові праці МАУП** / Редкол.: М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. — К.: МАУП, 2002.
ISBN 966-608-120-2
Вип. 4: Соціально-психологічні проблеми вдосконалення управлінської діяльності. — 206 с.
ISBN 966-608-208-X

У збірнику містяться наукові праці психологів України і Росії, присвячені соціально-психологічним проблемам удосконалення управління у сфері освіти. У першому розділі подано статті, що відбивають загальні теоретичні проблеми пошуку соціально-психологічних резервів оптимізації управлінської діяльності керівників і менеджерів організацій.

Для спеціалістів, менеджерів управління персоналом, керівників організацій, психологів, соціологів.

Збірник "Наукові праці МАУП" зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, у якому висвітлюються результати новітніх наукових досліджень в галузях економіки, менеджменту, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+88.5я43

ISBN 966-608-120-2
ISBN 966-608-208-X

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2002

Л. М. Кулагіна Управління і ситуації морального вибору особистості підлітка	112	А. Федосова Психологічний аналіз комунікативних бар'єрів старшокласників як важливий напрямок управління сучасною школою	158
Л. П. Матяш-Заяц Організаторські та комунікативні нахили і уміння як передумова успішного розв'язання конфліктів в управлінській діяльності	116	О. Я. Щотка Програма психологічної підтримки професійно- управлінського самовизначення дівчат (в період навчання у вищому закладі освіти)	161
Л. Є. Мулик Актуальні проблеми управління вищою освітою в Україні	118	П. І. Черніков Психолого-педагогічні аспекти управління якістю підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів (на прикладі техніка-електрика)	165
В. Ф. Орлов Виховний вплив управління на педагогічний персонал навчального закладу	120	С. М. Ярмійчук Психологічний аналіз особливостей толерантності менеджерів освіти	170
М. О. Коць Гуманізація педагогічної взаємодії як фактор ефективності управління навчальним процесом у вищому закладі освіти	124	Л. М. Карамушка, С. М. Кулик Психологічні особливості професійної адаптації вчителів	172
Н. В. Медведева Особливості ефективної взаємодії практичних психологів та керівників загальноосвітніх навчальних закладів	127	Джафаров Шубай Салман-оглы Компьютерные технологии как элемент учебного процесса	174
М. Ю. Петрова Підходи к формированию позитивной мотивации к учебной деятельности у студентов психологического факультета	130	С. Я. Дем'янчук, Г. Й. Юркевич Управлінське консультування діяльності підприємця....	178
А. С. Полякова Специфика социума и развитие детского творчества в современной школе	134	А. К. Вольнский Социально-психологические проблемы учета экономических и этнокультурных неравенств в туристическом бизнесе	181
О. Л. Туриніна, О. М. Панфілова Соціально-психологічні аспекти педагогічного спілкування вчителя як менеджера освіти	137	Я. С. Холодова Ориентации в ценностной сфере современной молодежи	183
Е. О. Помиткін Духовний розвиток молоді в контексті управління освітнім процесом	139	М. С. Алиев Социально -психологические последствия коммерциализации образования в постсоветских странах	186
Л. В. Помиткіна Гармонізація колективу як умова вдосконалення управлінської діяльності	142	А. Т. Дамиров Социально-психологические факторы управления процессами институциональной трансформации системы высшего образования в переходном обществе	188
И. В. Редзюк Социально-психологические аспекты изучения инострannого языка и пути усовершенствования управления учебным процессом в вузе	145	І. О. Ластовченко, Н. Я. Потелло Психолого-педагогічна культура вчителя і розвиток творчої обдарованості	190
Е. А. Ткаченко Социально-психологические аспекты управления педагогическим процессом	148	Н. Я. Потелло Культура мови: фразеологізми як важливі мовні засоби	194
Я. І. Шкурко Залежність ефективності управлінської діяльності директорів шкіл різної статі від рівня розвитку їхніх комунікативних якостей	151	Я. С. Холодова О целостном подходе к изучению психологических особенностей этапа взросления	198
Н. Г. Шевчук, З. І. Хоменко Управління стилем спілкування у системі "вчитель — учень" як умова комфортного емоційного самопочуття школярів різного віку	155	Д. Мартишин Соціальне служіння Церкви у сучасному світі	200
		Д. С. Мартышин Духовная жизнь христианина в религиозно-этической концепции Пьера Тейяра де Шардена	203

Н. В. МЕДВЕДЄВА, аспірант
(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ТА КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Наукові праці МАУП, 2002, вип. 4, с. 127–129

У сучасних умовах переходу до ринкових відносин перед керівником загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) постає багато проблем, що потребують його спільної роботи з психологом [1].

Основною метою керівника та колективу є виховання всебічно розвиненої особистості в умовах демократизації суспільства. У ході демократизації виховання виявляються проблеми, що мають глибокі соціально-економічні корені ще у сім'ї. Ускладнились взаємовідносини батьків і дітей, що водночас породжує проблему складного психологічного плану, яку керівник вже не зможе кваліфіковано розв'язати без допомоги досвідченого психолога.

Наведемо деякі з типових проблем керівника загальноосвітнього навчального закладу, які не можна розв'язати без допомоги психолога:

- скарги батьків на те, що їхні діти не хочуть вчитись: "у такій школі краще позбавити себе життя (повіситись або в інший спосіб)". Подібна ситуація потребує величезної витримки, людяності від керівника як особистості. Він повинен розв'язати її за допомогою психолога;
- ситуації з учнями, коли вони не хочуть вчитись у цього чи іншого вчителя. Раніше директор самостійно (авторитарно) приймав рішення, наприклад, про переведення учня в інший клас. Але у такий спосіб причину не було усунуто, тому потрібна була консультація психолога в сучасних умовах демократизації навчання;
- взаємовідносини учнів і вчителя дійшли до такого критичного стану, що учень обіцяє фізично розправитись з учителем. Чому таке має місце і хто правий у цій ситуації — має вирішити психолог спільно з керівником.

Всі ці ситуації керівник і психолог повинні контролювати постійно.

Наведені психологічні проблеми керівника ЗНЗ, на нашу думку, глибоко коріняться у сім'ї, в ускладнених міжособистісних відносинах дорослих і дітей.

Загальною рисою цих психологічних проблем керівника є вранішня "дорослість" невирішених питань дитини. Це пригнічує її спочатку тимчасово, а щодалі — постійно. Унаслідок цього дитина не витримує такого тягару і виникають навіть наміри суїциду.

У процесі розв'язання таких проблем психолог після одержання від керівника завдання створює комплекс міроприємств щодо усунення конкретної проблеми. Цей комплекс заходів керівник повинен затвердити.

Приклад. Мама дівчини 9-го класу звернулася до директора школи за допомогою. Її дитина, повернувшись зі школи, сказала, що більше до школи не піде, оскільки краще повіситись, ніж ходити до "такої школи". Класний керівник характеризує цю дитину як замкнену особистість, яка не контактує з іншими школярами, на перервах стоїть осторонь, за партою сидить одна, з нею також ніхто сидіти не хоче. Виходячи з цього директор школи дав психологу завдання провести певну роботу.

У ході подальшої роботи психолог з'ясувала, що батьки дівчини розлучені, але батько хоче бачити дитину, у цьому його підтримує бабуся (мати батька). А от рідна мати дівчини проти цього. Класний керівник усунулася від налагодження дружніх стосунків дитини з класом, — унаслідок цього дівчина залишилась на самоті. Вона настільки заглибилась у себе, що під час відвідування психологом її вдома заховалась у шафу.

Після проведення соціометричного дослідження психолог виявив, що дитина опинилась у повній ізоляції від колективу, не бажала контактувати з кимось, а колектив лише співчутливо її терпів. (Випереджаючи події, скажемо, що психолог рекомендував перевести дитину до іншого класу, де, за словами дівчини, у неї були друзі.)

З проведеного визначення акцентуації особистості (за Леонгардом) було з'ясовано, що дитина належить до сенситивного типу, тому подальша робота і класного керівника, і вчителів-предметників повинна бути поважною, — попередив психолог.

З перших вербальних контактів з матір'ю було встановлено, що дівчина дуже любить малювати, писати твори. Це дало можливість психологові провести діагностичну роботу за допомогою тематичного малювання і твору (малюнок "Моя сім'я", тематичний твір "Мої мрії"). І нарешті, тільки в тематичному творі психолог помітив ключову фразу: "Сумую про смерть однокласниці. З нею так гарно було дружити". Три роки минуло після смерті однокласниці, всі учні класу справді були шоковані цим нещасним випадком, а ця дівчина, як найвразливіша з них, важко переживала втрату подруги. У подальшій роботі психолог від взаєморозуміння і бесід переходив до висунення спочатку незначних цілей, які дівчинці треба було досягати (піти на танці, сходити в басейн), тобто дитину треба було відволікати від думок шляхом втягнення в динаміку життя.

Був період у діагностиці, коли наступали сумніви: чи не органічні це зміни психіки? Мати скаржилась психологу, що дівчинка не може довго гуляти на вулиці, бо "люди дивляться на неї" (зі слів доньки). Але діагностування за класифікацією DSM-III-R* зняло ці сумніви.

Випадок з "важкою" дівчинкою закінчився благополучно. Директор школи дав згоду перевести ученицю до паралельного класу. Дівчинка відновила здатність до співбесіди з оточуючими, підтримувала дружні стосунки навіть з дітьми того класу, звідки пішла, стала навіть балакучою, частіше всміхатися. На нашу думку, відбувся катарсис, відродження.

Цей приклад підтверджує ефективність спільної діяльності психолога з керівником навчального закладу. Директор довірився знанням і досвіду психолога.

У зв'язку з економічними труднощами психологічна служба сьогодні має свої складності та недоліки. Наприклад, у Радянському районі м. Києва до січня 2001 р. з 23-х загальноосвітніх закладів тільки 12 мали посаду шкільного психолога, що умовно складає трохи більше 52 %. Ситуація змінилася на краще у 2001 р., — недоукомплектованих залишилось три школи. Водночас часто буває так, що виділені посади психолога займають завучі з виховної роботи, і фактично робота психолога не проводиться. Тут треба зважити й на те, що нині рівень заробітної платні вчителя настільки низький, що не сприяє залученню до школи дипломованих випускників, а навпаки — відштовхує їх.

Крім цього, вчителі ще не зовсім зрозуміли коло обов'язків психолога. Деякі вчителі вважають, що поява у школі психолога розвантажить (повинна розвантажити) вчителів і вихователів від багатьох неприємних турбот, зробить їхнє життя менш напруженим, менш насиченим різними конфліктними ситуаціями. А коли такі сподівання не справджуються (а вони і не можуть справдитися), настає, звичайно, гостре розчарування: якщо не в самій психологічній службі школи, то у професійних якостях психолога, який працює в цій школі. Як справедливо відмічає Ю. Гільбух, щодо психологічної служби у педагогічному колективі можуть виникати такі помилкові уявлення:

- тенденція до повного самоусунення (причому не тільки фактичного, а й психологічного) від функцій психологічної служби школи, від будь-якої участі в їх реалізації;
- ставлення до особистості шкільного психолога як до своєрідного чарівника, який має одним помахом палички розв'язати будь-яку дидактичну чи виховну проблему, а отже, знов-таки покликаний звільнити вчителя від індивідуальної роботи з важкими учнями.

Такі помилкові настанови побудовані на ілюзорних уявленнях. Вони втілюють у собі як явну переоцінку фізичних та методичних можливостей шкільного психолога, так і очевидну недоцінку психодіагностичного потенціалу самого шкільного педагога.

Для усунення цих помилкових уявлень треба, на нашу думку, частіше ознайомлювати вчителів на педрадах з можливостями психологічної допомоги. У шкільному навчальному плані на рік обов'язково внести частковий звіт психологів про проведenu роботу за певний термін, а не обмежуватись звітами в районні відділи освіти. Необхідно розширити зміст звітів, які надаються в

* "Діагностичні критерії з DSM-III-R" — Довідник з діагностичних критеріїв психічних розладів, який сприяє підвищенню точності діагностичних оцінок.

районні відділи освіти, хоча б додати перелік тематик профілактичних заходів.

Проведений аналіз психологічних проблем взаємодії керівника навчального закладу та практичного психолога дає змогу зробити деякі *пропозиції щодо оптимізації ефективності такої взаємодії*:

- запровадити регулярні (шоквартальні) семінари для керівників з метою ознайомлення зі специфікою роботи практичного психолога;
- заслуховувати річний план роботи психолога на педагогічній раді загальноосвітнього навчального закладу та звітувати (вибірково) про кризові ситуації;
- здійснювати роз'яснювальну роботу серед класних керівників, класоводів та вчителів-предметників про позитивний аспект роботи практичного психолога;

- у діяльності класного керівника враховувати рекомендації психолога.



Література

1. Артюх Г. М. Управління і організація освіти в перехідний до ринкових відносин період (на прикладі м. Києва): Автореф. дис. ... канд. екон. наук. — К., 1997. — 20 с.
2. Гільбух Ю. З. Учитель і психологічна служба школи. — К., 1994.
3. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): Моногр. — К.: МАУП, 2000. — 286 с.
4. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. — 3-е изд. — Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. — М.: ГИЦ "Владос", 2000. — 384 с.